

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СХІДНОЇ І СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ**

Кафедра тюрської філології

Курсова робота з тюрської філології на тему :
**ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАНЦУЗЬКИХ І
АРАБСЬКИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ В ТУРЕЦЬКІЙ МОВІ**

Студенки групи Птур14-20
Факультету східної і слов'янської філології
денної форми здобуття освіти
Освітньої програми: Турецька мова і література та переклад, друга східна
мова, західноєвропейська мова
Спеціальність 035 Філологія
Спеціалізації 035.068 Східні мови та літератури (переклад включно),
перша – турецька

Науковий керівник: Ксьондзик Наталія Миколаївна

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ЄКТС _____

**ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАНЦУЗЬКИХ І
АРАБСЬКИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ В ТУРЕЦЬКІЙ МОВІ**

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ТА ІНШОМОВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ	6
1.1 Запозичення в сучасній лінгвістиці	6
1.2. Шляхи та механізми запозичення, види запозичень	9
Висновки до розділу 1	12
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ТА ІНШОМОВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ В ТУРЕЦЬКІЙ МОВІ	15
2.1 Арабізми в турецькій літературі ХІХ ст	15
2.2 Релігійна лексика арабського походження в турецькій мові.....	18
2.3 Французькі запозичення в турецькій мові.....	24
Висновки до розділу 2	33
ВИСНОВКИ.....	34
АНОТАЦІЯ	36
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	34

ВСТУП

Актуальність дослідження. Кожна мова з плином часу видозмінюється, активно стикається з іншими мовами, отже, поповнюється і її лексичний склад. Турецька мова в цьому відношенні не є винятком. Зокрема, її контакти зі світовими мовами сягають своїм корінням в далеке минуле. Процес іншомовних запозичень притаманний всім періодам розвитку турецької літературної мови. Протягом всієї історії свого розвитку турецька мова відчувала сильний вплив різносистемних мов. З'явилася велика кількість нових понять, слів, термінів, перш всього в сфері економіки, політики, техніки, інформаційних технологій.

Запозичення в мові є важливим показником контактів між різними етнічними групами, націями, народностями, що допомагає не тільки у вивченні мовної системи останніх(народностей), але також в простежуванні і розумінні етапів їх історичного розвитку, особливостей культури, менталітету. Воно може зачіпати всі рівні мови - лексичний, фонетичний, синтаксичний, морфологічний.

Шляхи проникнення запозиченої лексики можуть бути як безпосередніми - в результаті прямих торгових, культурних, побутових, військових контактів носіїв мов, так і опосередкованими, тобто через третю мову, яка виступає посередником між першими двома. Велику роль відіграють книжково-письмові запозичення, що проникали з творів релігійної, художньої та публіцистичної мов, мали давню літературну традицію і володіли завдяки цьому відомим престижем (наприклад, грецька, латинська, перська, арабська, китайська, санскрит і т.д.) [2].

Вивчення сучасних методів запозичення в зіставленні з процесами минулих етапів розвитку мови дає можливість показати тенденції мовного розвитку, говорити про співвідношення внутрішньомовних і екстралінгвістичних факторів в певні періоди розвитку мови.

Турецька мова дуже багата лексикою з іншомовних джерел. В ході історії ця мова пізнала багато іншомовних впливів. В основному зустрічаються запозичення з арабської, перської, англійської та французької мов.

Мета дослідження – виявити та проаналізувати характерні особливості французьких та арабських запозичень у турецькій мові.

Відповідно до мети роботи необхідно вирішити наступні **завдання**:

1. Розглянути запозичення в сучасній лінгвістиці.
2. Проаналізувати шляхи та механізми запозичення, види запозичень.
3. Описати арабізми в турецькій літературі XIX ст.
4. Дослідити релігійну лексику арабського походження в турецькій мові.
5. З'ясувати особливості французьких запозичень в турецькій мові.

Методи дослідження. Мета та поставлені завдання визначили доцільність використання методів синхронного опису, порівняння запозичень й аналізу.

Структура роботи. Курсова робота складається зі вступу, двох розділів основної частини, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ТА ІНШОМОВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ

1.1 Запозичення в сучасній лінгвістиці

Головним процесом, що впливає на розвиток словникового складу мови, є процес виникнення нових слів. Одним з головних джерел збільшення словникового складу мови є запозичення.

Вивченням особливостей функціонування запозичень займалися і продовжують займатися багато вітчизняних і зарубіжних вчених-лінгвістів такі як: Л. П. Крисін, А. А. Реформатський, А. В. Соколовський, Л. В. Щерба, С. С. Карцевський, В. Р. Дак - у вітчизняному мовознавстві; а в зарубіжному - такі лінгвісти, як Ш. Баллі, П. Гіро, А. Доза.

У різні історичні епохи характер запозичень, їх інтенсивність проникнення, тематична належність до лексичного фонду тієї чи іншої мови були неоднорідні.

З розвитком мовних комунікацій питання запозичення стали вивчатися більш детально. Інтерес до запозичень з'явився з середини 60-х років ХХ століття. У цей період виникло дуже багато лінгвістичних робіт, в яких розкривалися різні аспекти запозичень [1, с.12].

У лексикології утвердилася думка про те, що запозичення не є одномоментним актом; що запозичення – це процес, за природою своєю, тривалий. І різні лексичні одиниці знаходяться на різних стадіях входження в мову-рецептор. У зв'язку з цим термін "запозичення" вживається в широкому значенні: 1. процес входження іншомовних елементів в мову-рецептор; 2. будь-яка одиниця чужої мови в мові-рецепторі (незалежно від ступеня її освоєності) і у вузькому значенні – освоєна, асимільована в мові-рецепторі лексична одиниця. Наведемо приклад: «Запозичення – це універсальне мовне явище, що полягає у прийнятті однією мовою лінгвістичного матеріалу з іншої мови внаслідок екстралінгвістичних контактів між ними, що розрізняються за рівнем і формами» [8, с. 429].

Широке пояснення міститься в роботі Кромбет О. В.: «Під запозиченим словом розуміється слово, створене на базі лексичного матеріалу (в тому числі містить загальні морфеми), висхідні до прототипу за звуковою формою та значенням, яким би змінам вони (запозичення) не піддавалися. В загальному визначенні запозиченого слова досить виходити з його іншомовного походження від прототипу, не зачіпаючи при цьому питання про освоєння слова в мові, тобто того, увійшло воно в мову або залишилося на положенні мовного запозичення. Головним для визнання слова запозиченим з якого-небудь зовнішнього джерела є шлях появи слова – сам акт запозичення, а не його подальші наслідки» [5, с. 87]. У цьому сенсі запозиченнями вважаються всі іншомовні слова при першому їх вживанні.

Багато авторів виділяють три стадії засвоєння слів іншомовного походження в мові-рецепторі: входження, інтеграцію, і власне запозиченнями вважаються лексичні одиниці на стадії інтеграції [5].

Важливо відзначити, що якщо запозичується однозначне слово і в мові-рецепторі немає лексичної одиниці, подібної за значенням (тобто запозичення є єдиною номінацією), то значення етимону найчастіше зберігається. Якщо ж прототипом запозичення є багатозначне слово, то в мові-рецепторі зберігаються найчастіше ті значення, які не отримали вирази на споконвічному матеріалі. А якщо запозичується слово, синонімічне вже наявному в мові, то найчастіше семантика запозичення піддається зміні [4].

Семантична асиміляція як важлива ознака запозичень наочно проявляється у словах, що прийшли з іншої мови досить давно. Ці слова зафіксовані в загальних тлумачних словниках, що саме по собі є свідчення визначеності їх значень і системних зв'язків в мові-рецепторі.

Закріплення запозичення в мові обумовлюється мовними факторами за умови, якщо в лексичній системі існують передумови до запозичення:

1. Запозичення іншомовного слова відбувається внаслідок тенденції до усунення полісемії відвічного слова, спрощення його смислової структури;

внаслідок потреби уточнити чи деталізувати відповідне поняття, розмежувати деякі смислові відтінки.

2. Якщо в мові затверджуються запозичення, які можуть бути об'єднані в певний лексичний ряд, ґрунтуючись на їх загальному значенні або повторюваності будь-якого структурного елемента, то запозичення нового слова, однотипного зі словами цього ряду, значно полегшується.

3. Прагнення мови до заміни споконвічного описового звороту одним словосполученням.

Французький автор М. А. Брейтер ж виділяє наступні причини запозичень: [12, с. 132-135]:

1. Відсутність відповідного поняття в когнітивній базі мови-рецептора.
2. Відсутність більш точного найменування в мові-реципієнті.

М. А. Брейтер також відзначає, що близько п'ятнадцяти відсотків нових слів запозичуються у зв'язку з відсутністю відповідного найменування в мові-реципієнті.

3. Вираз позитивних або негативних конотацій, якими не володіє еквівалентна одиниця в мові-реципієнті. Наприклад, фірми з назвою «auto-rental» замість «прокат машин» [12].

В кінці 90-х років надмірне вживання запозичень у ЗМІ Туреччини та рекламі викликало негативну реакцію у більшості населення, отже, створення позитивної конотації з допомогою запозичень - це спірне питання в наш час.

О. В. Кромбет акцентує увагу на галузі використання іншомовної лексики і, разом з цим, її соціальні моменти [5, с. 87]:

1. Потреба в найменуванні нової речі, нового явища і т. п. (смартбук, смартфон, гідроскутер);
2. Необхідність розмежувати змістовно близькі, але все ж різні поняття (повідомлення – інформація; паніка - страх);
3. Необхідність спеціалізації понять - в тій чи іншій сфері, для тих чи інших цілей (превентивний - попереджувальний; ввезення - імпорт)

4. Тенденція, що полягає в тому, що цілісний, не розчленований на окремі складові об'єкт і позначатися повинен "цільно", не розчленовано, а не поєднанням слів (спринтер - бігун на короткі дистанції, снайпер - влучний стрілок).

5. Соціально-психологічні причини та чинники запозичення: сприйняття всім колективом мовців або його частиною - іншомовного слова як "красиво звучить", престижного, а також комунікативна актуальність позначуваного поняття (мерчендайзер, піар-менеджер, промоутер).

6. Наявність у запозиченій мові сформованих систем термінів, що обслуговують ту чи іншу тематичну сферу, професійне середовище і т.п. і більш-менш єдиних за джерелом запозичення цих термінів. Це термінологія обчислювальної техніки, спортивна термінологія, а також лексика некодифікованих підсистем мови.

1.2. Шляхи та механізми запозичення, види запозичень

Розглядаючи шляхи запозичення, слід звернути увагу на те, що в ряді випадків чужі слова приходять у мову-реципієнт не прямо, а через посередництво одного чи навіть декількох мов: таке запозичення називається опосередкованим (на відміну від найбільш поширеного прямого, або безпосереднього). Існує чимало прикладів такого входження чужих слів.

Найбільш поширені запозичення, виробляються за допомогою будь-якої третьої мови. Іноземна мова часто є провідником для більш далеких запозичень з інших мов, наприклад, французької, іспанської для арабської.

Лексичні запозичення часто стосуються не двох контактуючих мов, а поширюються на багато мов, як правило, єдиного культурного регіону.

Запозичені слова, які мають одну мову-джерело, але в тій чи іншій звуковій формі, смислового і граматичного оформленні наповненні виявляються в цілому ряді мов, що прийнято називати інтернаціональними словами, або інтернаціоналізмами [3]

У різні історичні періоди джерелом інтернаціоналізмів могли бути різні мови, але обов'язково такі, які у відповідну епоху були мовами міжнародного культурного спілкування. У XVIII-XIX ст. для європейських мов це були французька і - меншою мірою - німецька мови. В наш час активним «постачальником» в різні мови лексичних одиниць, які називають численні поняття в сфері політики, спорту, сучасної музики, комп'ютерних технологій є, безумовно, англійська мова [7].

Абсолютно особливий шар інтернаціоналізмів - це слова латинського або давньогрецького походження.

Латинська мова стала джерелом для значної кількості таких слів, тому що в епоху феодалізму латинь була для багатьох країн Західної Європи міжнародною мовою науки. Сучасні філософія, медицина, хімія, ботаніка, зоологія, політика, мистецтво і, само собою зрозуміло, лінгвістика досі широко користуються латиною для позначення понять, що знову з'являються. [4].

Класичні мертві мови стали також джерелом коренів і словотворчих афіксів, за допомогою яких і в даний час утворюються слова, зазвичай терміни.

Є. А. Войнова розрізняє три основних типи запозичень:

- семантичні запозичення;
- калька;
- власне запозичені слова.

Запозичені слова або власне запозичення вживають тільки в таких випадках, коли з іноземної мови запозичується як значення, так і звукова оболонка слова. Наприклад, французьке слово «partenaire» – «партнер» не є точною фонетичною відповідністю імітованого слова «partner», але воно настільки близьке до нього, що походження одного слова від іншого не викликає сумнівів [2].

Гейко Т. пояснює всі наявні відмінності у звучанні як явища фонологічної підстановки, що зустрічаються в більшості запозичених слів. Такі слова іноді називаються гібридними запозиченнями, тому що вони утворені частково з іноземного матеріалу, а частково з рідного [2, с. 45].

Тип запозичень, звані калькою, є ще одним кроком у напрямку визначення різних типів запозичень. Поряд з власне запозиченнями, тобто включенням готових слів чужої мови, в мові – реципієнті може відбуватися так зване калькування іншомовної лексики (від фр. *calque* - копія).

Калькування - це такий вид запозичення, при якому використовується структурна модель чужого слова і по цій моделі будується нове слово за допомогою аналогічних за значенням морфем мови, що запозичує.

У цьому типі запозичення переноситься загальна будова складного слова, включаючи його значення. Від інших типів запозичень «калька» відрізняється тим, що звукова оболонка слова частково змінюється під впливом якої запозичує мови, а всі іноземні морфемі зберігаються. Значення слова також зберігається. [7]

Семантичні запозичення - це запозичення, коли слова зберігають з мови донора тільки значення.

Запозичення є наслідком різнобічних контактів між двома або декількома носіями різних мов. Запозичення може відбуватися в обох напрямках між двома мовами, але частіше асиметрично, тобто більша кількість слів переходить в одному напрямі, ніж в іншому. В такому випадку мова-джерело має перевагу в сенсі багатства мови, що дозволяє їй збагачувати іншу мову.

Загалом у лінгвістичній літературі є багато класифікацій слів, які запозичені з однієї мови в іншу, з урахуванням різних аспектів їхнього дослідження, зокрема джерела запозичення та ступеня засвоєння запозичень [2].

Відповідно до основних аспектів запозичення поділяються на:

1) фонетичні запозичення, які складають основну, найбільш численну групу. Вони характеризуються тим, що їхній загальний звуковий комплекс є для запозиченої мови новим, ці слова потребують дослівного перекладу, не змінюючи їхньої морфологічної структури;

2) семантичні запозичення - це такі запозичення, коли своє слово набуває значення, яке має його іншомовний відповідник [6].

Більшість із запозичених слів, які залишаються в мові, починають зазнавати зміни в процесі асиміляції й остаточно акліматизовуються. Це дуже повільний процес, інколи минають століття, поки запозичені слова починають звучати на англійський манер. Чим глибшим є процес асиміляції, тим уживанішим, звичнішим стає слово і збільшується його ймовірність стати повноправним членом так званого “нейтрального шару слів” [7].

Процес асиміляції може бути настільки глибоким, що носії мови навіть не відчують іншомовного походження таких слів і дізнаються про те, чи такі слова запозичені, лишень здійснивши етимологічний аналіз.

Відповідно до ступеня засвоєння запозичення поділяються на:

1) повністю засвоєні – слова, які відповідають усім морфологічним, фонетичним та орфографічним нормам мови-реципієнта. Їх уживають уже як свої, а не іншомовні слова.

2) частково засвоєні – слова, які залишились іншомовними відповідно до своєї вимови, правопису і граматичних форм та не мають відповідника [5].

Отже, запозичені слова можуть також слугувати як вторинні найменування вже відомих предметів та явищ. Це явище спостерігається тоді, коли запозичене слово використовується для дещо іншої характеристики предмета, якщо це загальноприйнятий інтернаціональний термін або якщо іноземні слова насильно впроваджуються в мову (при військовій окупації).

Запозичені з інших мов слова можуть впливати на фонетичну, граматичну й семантичну структуру мови-реципієнта. Запозичення збагачують лексикон мови.

Висновки до розділу 1

Будь-яка мова знаходиться в постійному розвитку. Одним із джерел збагачення мови новими поняттями є запозичення – звернення до лексичного

фонду інших мов для вираження нових понять, для подальшої диференціації вже наявних і позначення невідомих раніше предметів.

Запозичення збільшує лексичне багатство мови, служить джерелом нових коренів, інших словотворчих елементів і термінів, розширює і нюансований номенклатуру понять, використовуваних в різних сферах життя суспільства.

Процес запозичення органічний для мови, є природною формою мовних контактів і джерелом мовних змін. У разі масового характеру та інтенсифікації міжмовних зв'язків запозичення, поряд з іншими формами взаємодії мов, може призвести до утворення гібридних форм мовлення (торгових мов) і змішаних мов.

У більшості випадків запозичення чужих слів супроводжує засвоєння технологічних, культурних, соціальних та інших інновацій. Звідси і величезне значення запозичених слів для історії та культури різних країн.

Потрапивши в іншу мову, запозичені слова протягом тривалого часу зазнавали процесу асиміляції, який полягає в перетворенні звукового вигляду, граматичної структури і смислового змісту за внутрішніми законами мови. Виходячи з цього, мовознавство виділяє фонетичну, морфологічну і лексичну асиміляцію запозичень. Ці три види асиміляції тісно пов'язані між собою і знаходяться в постійній взаємодії. Фономорфологічне засвоєння запозиченої лексики призводить до її підпорядкування закономірностям граматичного ладу і звукової системи мови. Це виражається, перш за все, в придбанні запозиченими словами - форм словозміни, властивих даній частині мови, опрощені морфологічної структури деяких з них у зв'язку з тим, що остання буває неясною для іншої мовної свідомості. В інших випадках, якщо в мові, що запозичує, з'являється група слів, що містить одні й ті ж романські словотворчі елементи, останні поступово виділяються в свідомості мовців, а корінь слова набуває певне реальне значення і здатність до слововиробництва. Таким чином, результатом асиміляції є осмислення морфологічної структури запозиченої лексики. Фонетичне засвоєння запозичень призводить до підпорядкування їх нормам

нової системи наголосу. Фонема, чужі для звукового ладу мови, що запозичує, замінюються найбільш близькими фонемами і їх варіантами.

Процес асиміляції слів, запозичених порівняно недавно, безперервно здійснюється і в сучасній мові, торкаючись у першу чергу побутову, військово-політичну і технічну лексику, що отримала значне поширення у загальнонародної мови.

Внаслідок лексичної асиміляції запозичені слова набувають в мові загальнонародну вживаність, в ряді випадків витісняють споконвічні слова на положення маловживаних синонімів, ставши головними виразниками певних понять, або між ними відбувається смислова і стилістична диференціація.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ТА ІНШОМОВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ В ТУРЕЦЬКІЙ МОВІ

2.1 Арабізми в турецькій літературі ХІХ ст

Турецька мова відноситься до огузо-сельджукської підгрупи огузької групи тюркських мов. Сучасна турецька мова склалася в результаті багатовікового процесу розвитку мов огузо-сельджукських племен, що проникли в Х-ХІ ст. з Центральної Азії на Анатолійський півострів, і сформували там в ХІІ ст. державу Сельджукідів, а в ХІV ст. - Османську державу. У період найвищого розквіту Османської імперії (ХV-ХVІ ст.) почалося становлення турецької народності і турецької мови [9].

На відміну від латинської та давньогрецької, Османська мова не була «давньою». Протягом декількох століть турки користувалися арабським алфавітом. Турецька мова не була, подібно арабській або перській, загальною для широких народних мас мовою, носієм народної культури.

У процесі розвитку турецька мова відчувала на собі сильний вплив різносистемних мов, і, перш за все арабської і перської.

Сильний вплив арабської мови на мови огузо-сельджукських племен почалося з прийняттям ними ісламу в ІХ-Х ст. Арабська мова, будучи мовою ісламу, поширилася в результаті арабських завоювань в V-Х ст. на величезній території Африканського і азійського континентів, вплинувши на мови багатьох народів, в тому числі і на більшість тюркських мов, будучи, подібно латині в Середньовічній Європі, мовою релігії, науки і культури мусульманських народів. Внаслідок такої тісної взаємодії арабської мови з тюркськими в мову огузо-сельджукських племен прийшла велика кількість арабських запозичень [13].

У турецькій мові, що тривалий час розвивалася під потужним впливом арабської та перської мов, кількість запозичень з цих мов у часи Османської імперії доходила до 90% [20]. І хоча відбувається обмеження сфер функціонування певних пластів іншомовних запозичень, розширення

функціональних можливостей раніше нелітературної і нової власне – турецької лексики” [17], певна кількість арабізмів та фарсизмів настільки міцно увійшла в турецьку літературну мову, що функціонує на рівні з власне тюркськими словами.

1)) арабізм – арабізм: *akıllı* (а.) – *zeki* (а.) [Tuğlacı Pars 1995: 5] – *розумний*, *acayıp* (а.) – *tuhaf* (а.) [Tuğlacı Pars 1995: 5] – ‘дивний, незрозумілий’, *ala* (а.) – *fevkalade* (а.) [Tuğlacı Pars 1995: 5] – ‘чудовий, прекрасний’;

2) власне – тюркське слово – фарсизм: *aheste* (п.) – *yavaş, ağır* [Tuğlacı Pars 1995: 7] – ‘повільний, нешвидкий’;

3) власне – тюркське слово – арабізм: *akim* (а.) – *kısr, verimsiz* [Tuğlacı Pars 1995: 8] – ‘неродючий’, *acemi* (а.) – *beceriksiz, bilgisiz* [Tuğlacı Pars 1995: 5] – ‘невмілий’;

4) арабізм – фарсизм: *basit* (а.) – *sade* (п.) [Tuğlacı Pars 1995: 28] – ‘простий’.

Перші дві групи, що представляють синоніми, у яких одне слово – власне тюркське, а інше – запозичення, поділяються на два підтипи: а) тюркські еквіваленти, які витіснили з літературної мови іншомовні запозичення: *kısr* (букв. ‘неродючий’) використовується замість його арабського відповідника *akim*; *yavaş* (букв. ‘повільний’) – замість його перського відповідника *aheste*; б) тюркські еквіваленти, які використовуються як синоніми відповідних іноземних запозичень: *acemi* (а.) та *beceriksiz* (букв. ‘невмілий’), *bakir* (а.) та *el değmemiş* (букв. ‘незайманий (про ліс)’) уживаються паралельно.

Лінгвісти виділяють дві основні частини мови, в яких найчастіше з’являлися арабські запозичення в турецькій мові. Іменник став найчисленнішою за кількістю арабських кореневих запозичень частиною мови. Ось лише деякі лексичні одиниці, що увійшли в турецьку мову з арабської: *zafer* (*перемога*), *sefer* (*раз*), *talep* (*хотіти*), *nazar* (*погляд*), *zarar* (*шкода*), *fikret* (*думка*), *şirket* (*компанія, суспільство, спільність*), *maksat* (*мета, намір, бажання*), *terhamet* (*співчуття*), *teutenet* (*щастя, достаток*), *teşakkat* (*заняття*). Серед прикметників також було багато арабізмів: *rezil* (*ганебний*), *latif* (*тонкий*), *şerif* (*чистий, Священний*), *alil* (*хворий*), *kerim* (*щедрий*), *zeki* (*розумний*), *hasis* (*скупий, жадібний*). Багато

назв місць також увійшло в турецьку мову з арабської: *meclis* (місце для зборів, парламент, рада), *mezar* (місце поховання), *tevlit* (місце народження), *temleket* (Країна), *mahalle* (район), *manzara* (нейзаж), *mahkeme* (суд), *matbah* (кухня). Вивчивши словники турецької мови, ми прийшли до висновку, що більшість лексичних одиниць в турецькій мові арабського походження запозичувалися на певну букву алфавіту. Найбільше запозичень на букву «М» [14].

При цьому запозичувалася лексика в основному з економічної, релігійної, наукової, соціальної, побутової та політичної сфер життя, тобто запозичення відносилися, в основному, до термінологічних систем. Наведемо приклади таких запозичень, що стали частиною османсько-турецької політичної сфери життя. Багато з них навіть сьогодні іноді розглядаються як споконвічно турецькі: *vekil* (міністр), *baş vekil* (прем'єр-міністр), *millet vekili* (депутат), *cumhuriyet* (Республіка), *tebus* (депутат), *hükümet* (уряд), *iktidar* (сила, могутність, державна влада), *kanun* (закон, кодекс), *müşavir* (радник).

У тюркології встановлено три основні етапи розвитку османсько-турецької мови: епоха староосманської мови - XIII—XV ст.; середньоосманської - XV-XIX ст.; новоосманської - XIX-XX ст.

Саме в епоху середньоосманської мови, яка припадає на період розквіту і занепаду Османської імперії і розвитку Османської мови, точніше, його високого стилю, який безроздільно панував у всіх сферах державної діяльності, в літературі, науці, мистецтві, посилювалися роль і значення арабської мови, яка була мовою ісламу - державної релігії Османської імперії. Арабською мовою велося викладання в релігійних школах-медресе, без ґрунтового знання арабської та перської мов було неможливо читати і писати «по-османськи». У середньоосманський період остаточно склався основний пласт арабсько-перської лексики, відбулося остаточно розмежування між високим стилем літературної мови і розмовними нормами народної мови. Таким чином, мовний бар'єр повністю ізолював широкі маси від високого літературного стилю [16].

В епоху новоосманської мови, пов'язану з періодом османського реформізму Танзімата і Молодотурецькою революцією (1908 р.), передові діячі

Османської культури шукали шляхи подолання розриву між літературними і розмовними нормами Османської мови, шляхи реформування для залучення широких народних мас до освіти; пропонувалося уникати вживання арабської та перської лексики при наявності в мові турецьких еквівалентів, відмовитися від чужих строю турецької мови іншомовних граматичних правил, встановити основи національної турецької мови. Але в епоху абсолютизму соціальні умови для реформи мови були відсутні, реакційні кола активно протидіяли цьому [13].

В епоху Танзімату в області культури Туреччина орієнтувалася на Європу, і це знайшло відображення в Османській мові у вигляді великої кількості лексичних запозичень з європейських мов, головним чином, з французької. У зв'язку з цим намітився відхід від запозичення арабської лексики, яка, однак, так до кінця і не була виведена з ужитку в мові народних мас. Безсумнівно, збагативши турецьку мову безліччю нових на той момент реалій, арабська лексика досі залишається вживаною в мові науки, політики і релігії Туреччини поряд з чисто турецькими еквівалентами.

2.2 Релігійна лексика арабського походження в турецькій мові

Попри це, сучасна турецька мова зберегла значну кількість запозичень як з арабської так і перської, а також і з інших, як правило, європейських мов (в основному у французькій вимові). Арабо-перські запозичення в сучасній мові часто виконують роль стилістичних дублетів щоденних тюркських слів. Наприклад, тюркське слово *göz* (око), арабське *ayn* і перське *çeşm* (око), тюркське *ak* (білий; також чистий) і арабське *beuaz* (білий).

До 1928р. турецька мова використовувала арабську графічну основу. Це було зручно для передачі запозичених слів та закріплення їх орфоепічних норм [9, с. 462]. Проте читання та написання саме турецьких слів ускладнювалось тим, що арабський алфавіт не пристосований для передачі фонемної системи турецької мови.

Арабські запозичення вплинули і на морфологію турецької мови. Наприклад, у запозичених словах спостерігається наявність форми граматичного роду, «ломаного» афіксу множини (одн. *şey*, мн. – *eşya*), системи арабських маздарів, відсутніх в турецькій граматиці. [18]

У синтаксисі в значній мірі спостерігався вплив як арабської так і перської мов; наприклад, з'явилися словосполучення, побудовані по типу арабського та перського ізафету з препозицією головного слова, важкі речення з формальними засобами зв'язку (артиклі, союзи і т.д.), не характерними турецькій мові. В сучасній турецькій мові зберігся ряд фразеологізмів, побудованих за правилами арабського та перського ізафетів (*reisicumhur* – президент, *lügat-it-Türk* – словник турецької мови), а побудова складних речень з препозицією головного речення стала нормою [13].

Деякі арабські лексичні запозичення збереглися і в сучасній турецькій мові. Більшість ранніх запозичень відносилася до мусульманської релігійної термінології.

Основним пластом словникового матеріалу турецької мови (незважаючи на велику кількість іншомовних слів) є споконвічні слова, висхідні до єдиного тюркського фонду. Це не тільки важлива частина слів сучасної турецької лексики в кількісному відношенні, але й слова, що визначають специфіку словникового складу турецької мови, особливості його системи, шляхів його розвитку і збагачення. Переважна більшість споконвічно турецьких слів є у всіх, або майже у всіх тюркських мовах, а також зафіксовані в писемних пам'ятках. Чимало слів, наведених у «давньотюркському словнику», зустрічаються і в турецькій мові. Деякі слова, які пішли в розряд архаїзмів в інших тюркських мовах збереглися в турецькій мові й використовуються у тому вигляді, в якому використовувалися століття тому: *körek* «собака», *inek* «корова» [18].

Під споконвічно турецьким словом розуміється будь-яке слово, що виникло в турецькій мові або успадкувалося ним з більш давньої мови-джерела, незалежно від того, з яких етимологічних частин (тюркських або запозичених) воно складається, (зр. споконвічно-турецькі слова: «*fotomakinası*» фотоапарат,

«*başkent*» столиця, «*sanatçı*» художник, «*şarkıcı*» співак, «*telefon kulübesi*» телефон-автомат, «*uçak postası*» авіапошта, «*bilim adamı*» учений та інші) [20].

Отже, споконвічно турецькими є не тільки слова власне тюркського походження або ті, які на їх основі виникли в різні періоди розвитку турецької мови, а й слова, що з'явилися на базі запозичених основ і коренів або навіть цілих слів.

Крім споконвічно тюркської лексики, сучасні тюркські мови використовують велику кількість запозичень з мов, з носіями яких тюрки коли-небудь контактували. Це в першу чергу монгольські запозичення (в монгольських мовах при цьому багато запозичень з тюркських мов, бувають і випадки, коли слово запозичувалося спочатку з тюркських мов у монгольські, а потім назад, з монгольських мов у тюркські. Запозичена значна частина «культурної» лексики: у давньоуйгурському багато запозичень з санскриту і тибетського, насамперед буддійської термінології; в мовах мусульманських тюркських народів багато арабізмів і персизмів; в мовах тюркських народів, що входили до складу Російської Імперії і СРСР, багато російських запозичень, у тому числі інтернаціоналізмів типу комунізм, трактор, політекономія. З іншого боку, в російській мові багато тюркських запозичень [19].

Варто зазначити, що реформісти епохи Танзимату шукали шляхи подолання розриву між літературними та розмовними нормами османської мови, наприклад, уникаючи використання арабської та перської лексики за наявності турецьких еквівалентів. Проте реформи були невдалими, не прижилися в суспільстві, і, в результаті, привели ще до більш «високого» стилю. Орієнтація Туреччини того часу сприяла появі великої кількості запозичень з європейських мов. Значна кількість цих запозичень калькувалась, але при калькуванні використовувалася арабська та перська лексика, а синтаксичні конструкції будувались за прикладом не турецького ізафету [14].

В епоху турецької революції спостерігався вибух національної самосвідомості турків та прагнення вирішити мовні проблеми. Проте, так як і за часів Танзимату, проблема не була вирішеною, оскільки основна ідея реформ

полягала у тому, аби зробити «високий» стиль загальнонаціональним та об'єднати «високий» стиль з розмовним, створюючи нову мову. У двох випадках спроба відмовитися від «високого» стилю на користь народної турецької мови не вживалася.

Лише після краху Османської імперії та проголошення республіки (1923 р.) почалися мовні реформи, отримавши в результаті назву «мовної революції». У 1928 р. був зроблений перехід з арабської графіки на латинську. У 1932р. за ініціативою Ататюрка було створено «турецьке лінгвістичне суспільство», котре робило мовні реформи, головною ціллю яких було очищення турецької лексики від запозичень, в першу чергу від арабських та перських, та створення нової тюркської лексики та термінології [15].

В результаті цих дій був ліквідований розрив між літературною та розмовною нормами, сама турецька лексика в літературній мові складає 70-80%, хоча велика кількість арабських та перських слів залишилася в сучасній турецькій мові та широко використовується в релігійній лексиці. Так, наприклад слово *Abdal* (араб. لادبأ) – дервіш; іменник, з арабської мови означає «той, хто багато подорожує, той хто побачив світ», виникло від арабського слова множини «bedel» – ціна. В сучасній турецькій мові використовується в однині [19].

Ayet (араб. آية) – вірш Корану; іменник, однина; утворене від арабського «ayat», який використовується в Корані, один стовпчик сури. Має однакове значення в трьох мовах та використовується в однині.

Evliya (араб. ءألأ) – праведник; арабське, іменник. Множина від слова «праведник» має значення той, хто близький, сусідній, той хто підтримує, власники, пани, святі. В османській мові використовувалося як « праведники, чудотворець, святість, правдивий чоловік». Сьогодні в турецькій мові використовується в однині.

Camii (араб. ءعماآ) – мечеть; однина, іменник; з арабської означає «зібрання людей до купи, мечеть». Священний дім з мінаретами, місце зібрання мусульман на молитву та для релігійних відправ [17].

Hac (араб. *حجلا*) – паломництво; однина, іменник; з арабської мови означає титул мусульман, які відвідували святе місце релігії Ісламу – Ка'бе в Мецці у Саудівській Аравії. Це паломництво є однією з основних умов хаджу, служіння ісламові, визначене Кур'аном. У трьох мовах використовується в однаковому значенні.

Hafiz (араб. *ذيفح*) – хафіз; іменник, однина; походить з арабського і в усіх трьох мовах має значення людини, котра знає увесь Коран напам'ять.

Halifat (араб. *تقالخ*) – халіфат; однина, іменник; з арабської означає титул володарів Арабського халіфату, спадкоємців пророка Мухаммеда.

Hutbe (араб. *تبطخ*) – хутба; іменник, однина; походить з арабського та має одне значення: проповідь імаму, котра проводиться в мечеті по п'ятницям та святам.

Iftar (араб. *راطفا*) – розговіння; іменник, однина; походить від арабського та має значення «утримуватися від чогось, поститися, час рамадану».

Iman (араб. *نامي*) – віра; іменник, однина; походить з арабського та має одне значення: сильно віруюча людина, або та, хто дотримується ісламу [16].

Kâfir (араб. *رأفك*) – невіруюча людина; прикметник, множина; використовується у значенні «люди, які не визнавали ісламської віри, а також представники інших релігій.» У трьох мовах використовується в однаковому значенні як в однині так і в множині [16].

Melek (араб. *مكئالم*) – ангел; арабське, іменник, множина, має значення: «ангели». В османській мові використовувалося у значенні як «безгрішна, дуже хороша людина». Оскільки це слово у двох мовах має однакове значення, в османській мові воно використовувалося в однині [14].

Cennet (араб. *ثنج*) – рай; арабське, іменник. Виражає значення «гуляти, накривати». Масдар, утворений від дієслова «сепне». В літературі Дивану використовувалося у множині та мало значення «патріот батьківщини, садовий палац, усі гарні та хороші місця».

Kur'an (араб. *نرقالا*) – Коран; іменник, однина; священна книга мусульман. Використовується у трьох мовах в однаковому значенні, в однині [16].

Menhiyat (араб. تَأْيِهَات) – заборонене релігією; іменник, однина; в усіх трьох мовах використовується у значенні «табу, заборона на щось».

Mutasavvif (араб. فوصتم) – прикметник, однина; в усіх мовах використовується у значенні «людина, що посвятила себе Богу та прийняла суфійські переконання».

Nebî (араб. نبين) – пророк; однина, іменник; походить з арабської, має значення «пророк, той, хто несе радісну вість» [11].

Sure (араб. قروس) – сура; іменник, однина; назва кожного віршу священної книги Кур'ану. Пророк Мугаммед вважав кожен вірш чудом. Саме слово означає «ряд каменів, ряд цеглин у високій стіні». Використовується в однині і має однакове значення у трьох мовах [17].

Tarikat (араб. تقراط) – секта, дервішський орден; однина, іменник; з арабської означає «вказівки, як досягнути святих».

Teravîh (араб. حيوات) – молитва; однина, іменник; з арабської означає «молитви, що читаються під час рамадану».

Вважається, що саме на молитви під час великого посту Аллах допомагає та наставляє. В сучасній турецькій мові використовується у тому ж значенні, в однині.

Vakayiname (араб. عناقو) – літопис, хроніка; у перекладі зі старо-османської мови означає «опис щоденних подій», тобто «літопис». Використовується в однині. Використовується в однині та має однакове значення у трьох мовах [10].

Словниковий склад турецької мови – це результат тривалого розвитку, продукт цілого ряду епох. Серед слів, якими користуються зараз люди, розмовляючи турецькою, спостерігаються найрізноманітніші за часом виникнення і за походженням слова. Поруч зі словами, що виникли в глибоку давнину (*eş* «чоловік, дружина», *erkek* «чоловік», *köpek* «собака», *gibi* «подібно», *göl* «озеро», *keçi* «коза», *turlu* «різний»), спостерігаємо в ньому слова нового часу: *dondurma* «морозиво», *pasta* «торт» *göktaşı* «метеорит» та ін.). Поруч із споконвічно тюркськими словами (*kent* «місто», *orta* «середина», *bakır* «мідь» та

ін) є слова, що прийшли з інших мов: *şehir* «місто», *lazım* «необхідний», *liman* «порт», *İüks* «розкіш», *mahiyet* «сутність», *maksat* (мета), *vazo* «ваза».

2.3 Французькі запозичення в турецькій мові

Взаємини між мовами можуть встановлюватися за допомогою різних каналів. Прийняті з іноземної мови слова можуть змінювати сенс при запозиченні. Так, словом *artist* в турецькій мові позначається працівник сцени, тоді як у французькій, це слово стосується також до художників і скульпторів і т. д.

Слово *nikâhsız kadın eş* - запозичене на основі французької семантики слова *metres'in* (fr. *minaotress*), означає "проживаючий у цивільному шлюбі чоловік". Існує схоже слово *maotre'in* зі значенням «заповіді метра, настанови метра, послуги майстра і т.д.». В той же час поряд з цим одиниця співвідноситься з лексемою «вчителька».

В іншому випадку слово *chiffon*, французькою мовою означає "шматок тканини, ганчірки, сукні жінки", в турецькій мові має значення "шовкова тканина, пряжа, тюль" [13].

Зміни в мові часто натхненні модою: європейським способом життя, одягом, новими технологіями і мисленням. Змінюється світ, змінюється все навколо: людина, мова, суспільство, знання. Всі зміни фіксуються не тільки в свідомості, в мові, а й, перш за все, в її письмовому відображенні – у текстах.

Французькі запозичення вперше виникли в турецькій мові у період Танзімата, це були передові слова того часу: *şimendifer* (*chemin de fer*) «поляг», *tren* (*tren*) "поляг", *vapur* (*bateau a vapeur'den kisalarak*) "плоскодонний човен", *kamyon* (*camion*) «вантажівка», *otomobil* «автомобіль» тощо, починаючи з технічних слів *kanape* (*canape*) «диван», *gardrop* «*garde-robe*» гардероб, *vestiyer* «*vestiaire*» гардероб, *panjur* (*abatjour'dan bozulma*) "штори", *mersi* «*merci*» "спасибі", *konferans*, (*conference*) "конференція", *direktör*, (*directeur*) "директор", *sekreter* (*secrtaire*) "секретар" і закінчуючи повсякденними словами.

Багато звичних для слуху лексем поклали початок мовній асиміляції турецької мови. Нові слова виникають, старі відмирають, постійно діє закон компенсації. Інакше, емпірично, років через сто літературна турецька мова буде відрізнятися від своїх діалектів: її ще більше заповнять французькі, італійські та інші європейські запозичення, тому що мовний пуризм вчених і прагнення збагатити мову за рахунок власних мовних ресурсів не встигає за технологічним оновленням мови [23]. Такий штучний «прогрес» мови дозволить турецькій мові функціонувати у всіх сферах життя, але вона буде відірваною від реальності: провінційні турки не так швидко приймають неологізми, багато з яких взагалі знаходять своє застосування тільки в засобах масової інформації, наприклад: слово *panjur* «жалюзі» (утворено від французького *abat-jour*) замінюють лексемою *perde*, але при цьому активно функціонують інтернаціоналізми: *kalorifer (calorifere)* «*батарея*», *kartvizit (carte visite)* «*візитна карта*», *konserve (conserven)* «*консерви*», *makeyaj (maquillage)* «*макіяж*», *restoran (restaurant)* «*ресторан*».

Серед інтернаціональної французької лексики в турецькій мові можна виділити греко-латинських запозичень, які проникли в турецьку за допомогою французької мови, наприклад: *alternative* «*альтернатива*», *delegasyon* «*делегация*», *federasyon* «*Федерация*», *kapitulasyon* «*капитуляция*», *organizasyon* «*Организация*» і інші [14].

Перш за все, необхідно відзначити, що запозичення - це не тільки лексика, це складний природний процес розвитку мови, який дозволяє мові виконувати свої комунікативні функції в умовах науково-технічного прогресу: включення в мовний оборот комунікантів-носіїв конкретної національної мови елементів іншої мови. Іншомовні елементи, як правило, що зустрічаються у лексичному пласті мови, нерідко впливають на фонетичний, морфологічний рівні мови, мікросинтаксис і вкрай рідко виявляються в макросинтаксисі мови-одержувача.

Запозичення можуть входити в мову-одержувача в результаті «пробігтися поглядом», наприклад: *spiritualizme [spiritualizm] (fr.)* – *spritualizm [spritualizm] (tur.)* «*спіритуалізм*» в результаті аудіального копіювання: *stade [stad] (fr.)* – *stat*

[stat] (tur.) "футбольне поле", radio [radyo] (fr.) – radyo [radyo] (tur.) "радіо" ; у своїй споконвічній формі, наприклад: *ablative* (fr.) – *ablatif* (tur.) "аблатив, вихідний відмінок", *amiral* (fr.) – *amiral* (tur.) "адмірал", *argon* (fr.) – *argon* (tur.) "аргон, газ", в результаті семантичного запозичення: *baraj* (fr.) "водосховище" - *baraj* (tur.) "дамба", *baraj yapmak* (tur.) "побудувати дамбу", *abonne* (fr.) "передплатник, оформити підписку" - *abone* "передплатник, одержувач посилки", *abone olmak* (tur.), "оформити підписку" і фоно-семантичного калькування: *foto* (fr.) "фотографія" - *fotosel* (tur.) "датчик рухів", *fotokimya* (tur.) "фотохімія", *fotografhane* (tur.) «фотоательє».

В процесі запозичень відбувається збагачення мови, зазвичай граматичний лад не порушується. Однак можливі стилістичні зміни у вживанні запозиченої лексики, наприклад: *allo* (fr.) – *alo* (tur.) «мовна формула: 1) відповідь на дзвінок телефону; 2) звернення (при неповажному зверненні до незнайомої дівчини).

Високий рівень науково-технічного прогресу Франції ще у період Османської імперії вимагав підвищення освіченості турецьких підданих, вони відправлялися на навчання в європейські країни і приїжджали з "багажем" іншомовної лексики, яку стрімко використовували у турецькій комунікації. Крім того, з європейською освітою в культуру Туреччини стали входити такі атрибути культурного суспільства, як *tiyatro* "театр", *dergi* "журнал", *gazete* "газета", *opera* "опера", *bale* «балет».

Крім того, безліч реформ турецького суспільства XVIII-XIX ст. здійснено в тісному зв'язку з Францією: за франкомовними підручниками з французькими викладачами навчалися лікарі, представники вищого офіцерського складу турецької армії і флоту [8].

В кінці XVIII початку XIX століття починає розвиватися видавнича справа. У Посольстві Франції в Стамбулі стали видаватися перші, перекладені з французької мови книги. Саме в цей період починають проявлятися перші військово-політичні запозичення, наприклад: *politique* (fr.) – *politik* (tur.) "політика", *diplomatiq* (fr.) – *diplomatik* (tur.) "дипломатія", *imprime* (fr.) "печатка" - *emprime* (tur.) «фарбувати тканину в різні кольори; набивати

малюнок" - галліцизм в даному випадку не тільки номінує нове поняття, але і одночасно замінює собою громіздкий описовий турецький зворот.

Однією з важливих причин появи французьких запозичень став перехід турецької мови з арабської графіки на латинську в 1928 році.

У цей період активно запозичуються: економічні терміни: *banquier (fr.)* – *banker (tur.)* «банкір», *capital (fr.)* – *kapital (tur.)* «капітал»; терміни гуманітарних наук: *antologie (fr.)* – *antoloji (tur.)* «антологія», *agnostique (fr.)* – *agnostik (tur.)* «агностик; агностичний»; хімічна термінологія і загальноживана лексика хімічної промисловості: *atome (fr.)* – *atom (tur.)* «атом», *ampule (fr.)* – *ampul (tur.)* «ампула»; спортивна лексика: *boxeur (fr.)* – *boksör (tur.)* «боксер», *marathon (fr.)* – *maraton (tur.)* «марафон, марафонський біг»; музична лексика: *accordeon (fr.)* – *akordeon (tur.)* «аккордеон», *batterie (fr.)* – *bateri (tur.)* «барабан»; слова, що позначають атрибути європейського одягу: *pantalon (fr.)* – *pantolon (tur.)* "штани", *jaquette (fr.)* – *ceket (tur.)* «куртка»; назви справ: *biscuit (fr.)* – *bisküvi (tur.)* "неживо", *gaufrette (fr.)* – *gofret (tur.)* «вафля».

Висновки до розділу 2

В епоху Танзімату в області культури Туреччина орієнтувалася на Європу, і це знайшло відображення в Османській мові у вигляді великої кількості лексичних запозичень з європейських мов, головним чином, з французької. У зв'язку з цим намітився відхід від запозичення арабської лексики, яка, однак, так до кінця і не була виведена з ужитку в мові народних мас. Безсумнівно, збагативши турецьку мову безліччю нових на той момент реалій, арабська лексика досі залишається вживаною в мові науки, політики і релігії Туреччини поряд з чисто турецькими еквівалентами.

Попри це, сучасна турецька мова зберегла значну кількість запозичень як з арабської так і перської, а також і з інших, як правило, європейських мов (в основному у французькій вимові). Арабо-перські запозичення в сучасній мові часто виконують роль стилістичних дублетів щоденних тюркських слів.

Наприклад, тюркське слово *göz* (око), арабське *ayn* і перське *çeşm* (око), тюркське *ak* (білий; також чистий) і арабське *beuaz* (білий).

Відмінною рисою тюркських мов на фонетичному рівні є сингармонизм, проте в запозичених словах закони сингармонизму не дотримуються, окрім того, має місце не типовий для турецької мови збіг голосних та поєднання приголосних.

Лексика турецької мови являє собою сукупність двох основних шарів: споконвічної, куди ми відносимо слова, пов'язані з алтайською мовною спільністю та міжтюркські лексичні елементи, а також новоутворення (неологізми) і запозичення.

Як ми переконалися на прикладах, турецька мова запозичувала французькі слова, трансформувала їх відповідно до правил турецької орфографії з максимальним збереженням французької вимови.

Серед основних причин ми виділили наступні: перехід турецької мови на латинську графіку, економічні, освітні, військово-адміністративні взаємовідносини, культурний і науково-технічний прогрес.

Запозичення можуть входити в мову-одержувач в результаті аудіального копіювання, семантичного і фоно-семантичного калькування. Першими запозиченнями французького походження в турецькій мові з'явилися економічні терміни, терміни гуманітарних наук, хімічна термінологія та загальноповживана лексика хімічної промисловості, спортивна лексика, музична лексика, слова, що позначають атрибути європейського одягу і назви страв.

ВИСНОВКИ

Провівши дослідження, можемо зробити наступні висновки:

Будь-яка мова знаходиться в постійному розвитку. Одним із джерел збагачення мови новими поняттями є запозичення – звернення до лексичного фонду інших мов для вираження нових понять, для подальшої диференціації вже наявних і позначення невідомих раніше предметів.

Запозичення збільшує лексичне багатство мови, служить джерелом нових коренів, інших словотворчих елементів і термінів, розширює і нюансований номенклатуру понять, використовуваних в різних сферах життя суспільства.

Процес запозичення органічний для мови, є природною формою мовних контактів і джерелом мовних змін. У разі масового характеру та інтенсифікації міжмовних зв'язків запозичення, поряд з іншими формами взаємодії мов, може призвести до утворення гібридних форм мовлення (торгових мов) і змішаних мов.

У більшості випадків запозичення чужих слів супроводжує засвоєння технологічних, культурних, соціальних та інших інновацій. Звідси і величезне значення запозичених слів для історії та культури різних країн.

Потрапивши в іншу мову, запозичені слова протягом тривалого часу зазнавали процесу асиміляції, який полягає в перетворенні звукового вигляду, граматичної структури і смислового змісту за внутрішніми законами мови. Виходячи з цього, мовознавство виділяє фонетичну, морфологічну і лексичну асиміляцію запозичень. Ці три види асиміляції тісно пов'язані між собою і знаходяться в постійній взаємодії. Фономорфологічне засвоєння запозиченої лексики призводить до її підпорядкування закономірностям граматичного ладу і звукової системи мови. Це виражається, перш за все, в придбанні запозиченими словами - форм словозміни, властивих даній частині мови, опрощені морфологічної структури деяких з них у зв'язку з тим, що остання буває неясною для іншої мовної свідомості. В інших випадках, якщо в мові, що запозичує, з'являється група слів, що містить одні й ті ж романські словотворчі елементи, останні поступово виділяються в свідомості мовців, а корінь слова набуває певне

реальне значення і здатність до слововиробництва. Таким чином, результатом асиміляції є осмислення морфологічної структури запозиченої лексики. Фонетичне засвоєння запозичень призводить до підпорядкування їх нормам нової системи наголосу. Фонема, чужі для звукового ладу мови, що запозичує, замінюються найбільш близькими фонемами і їх варіантами.

Процес асиміляції слів, запозичених порівняно недавно, безперервно здійснюється і в сучасній мові, торкаючись у першу чергу побутову, військово-політичну і технічну лексику, що отримала значне поширення у загальнонародної мови.

Внаслідок лексичної асиміляції запозичені слова набувають в мові загальнонародну вживаність, в ряді випадків витісняють споконвічні слова на положення маловживаних синонімів, ставши головними виразниками певних понять, або між ними відбувається смислова і стилістична диференціація.

В епоху Танзімату в області культури Туреччина орієнтувалася на Європу, і це знайшло відображення в Османській мові у вигляді великої кількості лексичних запозичень з європейських мов, головним чином, з французької. У зв'язку з цим намітився відхід від запозичення арабської лексики, яка, однак, так до кінця і не була виведена з ужитку в мові народних мас. Безсумнівно, збагативши турецьку мову безліччю нових на той момент реалій, арабська лексика досі залишається вживаною в мові науки, політики і релігії Туреччини поряд з чисто турецькими еквівалентами.

Попри це, сучасна турецька мова зберегла значну кількість запозичень як з арабської так і перської, а також і з інших, як правило, європейських мов (в основному у французькій вимові). Арабо-перські запозичення в сучасній мові часто виконують роль стилістичних дублетів щоденних тюркських слів. Наприклад, тюркське слово *göz* (око), арабське *ayn* і перське *çeşm* (око), тюркське *ak* (білий; також чистий) і арабське *beuaz* (білий).

Відмінною рисою тюркських мов на фонетичному рівні є сингармонизм, проте в запозичених словах закони сингармонізму не дотримуються, окрім того,

має місце не типовий для турецької мови збіг голосних та поєднання приголосних.

Лексика турецької мови являє собою сукупність двох основних шарів: споконвічної, куди ми відносимо слова, пов'язані з алтайською мовною спільністю та міжтюркські лексичні елементи, а також новоутворення (неологізми) і запозичення.

Як ми переконалися на прикладах, турецька мова запозичувала французькі слова, трансформувала їх відповідно до правил турецької орфографії з максимальним збереженням французької вимови.

Серед основних причин ми виділили наступні: перехід турецької мови на латинську графіку, економічні, освітні, військово-адміністративні взаємовідносини, культурний і науково-технічний прогрес.

Запозичення можуть входити в мову-одержувач в результаті аудіального копіювання, семантичного і фоно-семантичного калькування. Першими запозиченнями французького походження в турецькій мові з'явилися економічні терміни, терміни гуманітарних наук, хімічна термінологія та загальноживана лексика хімічної промисловості, спортивна лексика, музична лексика, слова, що позначають атрибути європейського одягу і назви страв.

SONUÇLAR

Türk dilindeki fransızca ve arapça alıntılarının lexico-semantik özellikleri

Çalışmanın amacı - Türkçedeki alıntılarının karakteristik özelliklerini tespit etmek ve analiz etmektir.

İşin amacına uygun olarak, aşağıdaki görevler çözülmelidir:

1. Modern dilbilimden ödünç almayı düşünün.
2. Borçlanma biçimlerini ve mekanizmalarını, borçlanma türlerini incelemek.
3. Ödünç alınan kelime dağarcığını özümseme kavramını ana hatlarıyla belirtin.

4. 19. yüzyıl Türk edebiyatında Arabizmi betimleyebilecektir.
5. Türk dilindeki Arapça kökenli dini sözcükleri incelemek.
6. Türkçedeki Fransızca kelimelerin özelliklerini öğrenir.

Araştırma Yöntemleri. Amaç ve belirlenen görevler, eşzamanlı açıklama, karşılaştırma ve analiz yöntemlerini kullanmanın uygunluğunu belirledi.

İşin yapısı. Kurs çalışması bir giriş, ana bölümün iki bölümü, sonuçlar ve kullanılan kaynakların bir listesinden oluşur.

Herhangi bir dil sürekli gelişim halindedir. Dili yeni kavramlarla zenginleştirmenin kaynaklarından biri ödünç almaktır - yeni kavramları ifade etmek için diğer dillerin sözcüksel fonuna dönmek, halihazırda var olanın daha fazla farklılaştırılması ve önceden bilinmeyen nesnelere belirlenmesi için.

Ödünç alma, dilin sözcüksel zenginliğini artırır, yeni kökler, diğer sözcük oluşturan öğeler ve terimler için bir kaynak görevi görür, sosyal yaşamın çeşitli alanlarında kullanılan kavramların terminolojisini genişletir ve nüanslar oluşturur.

Ödünç alma süreci dile organiktir, dil temaslarının doğal bir biçimidir ve dil değişikliklerinin kaynağıdır. Diller arası ilişkilerin kitlesel doğası ve yoğunlaşması durumunda, diğer dil etkileşim biçimleriyle birlikte ödünç alma, hibrit konuşma biçimlerinin (ticaret dilleri) ve karışık dillerin oluşumuna yol açabilir.

Çoğu durumda, başkalarının sözlerini ödünç almak, teknolojik, kültürel, sosyal ve diğer yeniliklerin özümsemesine eşlik eder. Farklı ülkelerin tarihi ve kültürü için ödünç alınan kelimelerin muazzam önemi buradan kaynaklanmaktadır.

Başka bir dile girdikten sonra, uzun süre ödünç alınan kelimeler, ses biçimini, dilbilgisi yapısını ve anlamsal içeriği dilin iç yasalarına göre dönüştürmekten oluşan özümseme sürecinden geçti. Buna dayanarak, dilbilim, borçlanmaların fonetik, morfolojik ve sözcüksel asimilasyonunu ayırt eder. Bu üç tür asimilasyon yakından ilişkilidir ve sürekli etkileşim halindedir. Ödünç alınan kelime dağarcığının fonomorfolojik asimilasyonu, dilin dilbilgisi sistemi ve ses sistemi yasalarına tabi olmasına yol açar. Bu, her şeyden önce, ödünç alınan kelimelerin edinilmesinde ifade edilir - dilin bu bölümünün karakteristik kelime değiştirme biçimleri, ikincisinin diğer

dilbilimsel bilinç için belirsiz olması nedeniyle bazılarının basitleştirilmiş morfolojik yapısı. Diğer durumlarda, ödünç alınan dilde aynı Romantik sözcük oluşturma öğelerini içeren bir sözcük grubu ortaya çıkarsa, ikincisi yavaş yavaş konuşmacıların zihninde öne çıkar ve sözcüğün kökü belirli bir gerçek anlam ve sözcük üretme yeteneği kazanır. . Böylece özümlemenin sonucu, ödünç alınan söz varlığının morfolojik yapısının anlaşılmasıdır. Alıntı kelimelerin fonetik asimilasyonu, yeni stres sisteminin normlarına tabi olmalarına yol açar. Ödünç alınan dilin ses sistemine yabancı ses birimleri, en yakın ses birimleri ve onların varyantları ile değiştirilir. Tanzimat döneminde Türkiye, kültür alanında Avrupa'ya odaklanmış ve bu Osmanlı diline, başta Fransızca olmak üzere Avrupa dillerinden çok sayıda sözcüksel ödünç alma şeklinde yansımıştır. Bununla bağlantılı olarak, Arapça kelime dağarcığının ödünç alınmasından bir sapma ana hatlarıyla belirtildi, ancak bu, kitlelerin dilinde kullanımdan tamamen kaldırılmadı. Hiç kuşkusuz, o dönemde Türk dilini birçok yeni gerçeklikle zenginleştiren Arapça söz varlığı, Türkiye'nin bilim, siyaset ve din dilinde halen saf Türkçe karşılıklarıyla birlikte kullanılmaktadır.

Buna rağmen, modern Türk dili, hem Arapça hem de Farsçadan ve kural olarak diğer Avrupa dillerinden (çoğunlukla Fransızca telaffuzda) önemli sayıda ödünç almıştır. Örneklerden de gördüğümüz gibi, Türkçe Fransızca sözcükleri ödünç almış, bunları Fransızca telaffuzu maksimum düzeyde koruyarak Türkçe imla kurallarına göre dönüştürmüştür.

Bazen, fonetik uyum uğruna, ünsüzlerin seslendirilmesi ve sağırlaştırılması, bir sesli veya ünsüz sesin eklenmesi fenomeni gözlemlenir.

Hiç şüphe yok ki, farklı diller arasındaki borçlanmaların karşılıklı zenginleşmesi çeşitli nedenlerle asla durmayacaktır: çünkü insanlar dünyanın farklı ülkelerinde seyahat eder, evlenir, çalışır. Ayrıca sanal iletişim araçları, kelimelerin dünya çapında hızla yayılmasına ve aktif dolaşımına katkıda bulunur.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вакулик І. І. Запозичення з класичних мов у науковій термінології сучасних європейських мов: автореферат. канд. філол. наук 10.02.15 - загальне мовознавство. К.: КНУ ім. Тараса Шевченка, 2004. 20 с.
2. Гейко Т. Шляхи збагачення мов у глобалізованому світі: (на прикладі запозичень у французькій мові). Вісник Київського національного університету ім.Т.Шевченка. К., 2013. Вип. 45: Іноземна філологія. С. 45-47
3. Кияк Т. Р. Запозичення та інтернаціоналізми у фахових мовах. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/1068/1/06ktpifm.pdf>.
4. Кобринець О. С. Французькі запозичення в турецькій мові. Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки. Запоріжжя: «Гельветика», 2021. № 1. С. 96-103.
5. Кромбет О. В. Види адаптації лексичних запозичень у романському мовознавстві. Лінгвістичні студії: Збірник наукових праць, Вип. 24. С. 87-91. URL: <http://litmisto.org.ua/?p=9255>
6. Мороховський О. М. Деякі питання теорії запозичень. Мовознавство. 1984. № 1. С. 19-25.
7. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля. К., 2006. 716 с.
8. Телешун К. О. Арабо-перські лексичні запозичення в турецькій фаховій мові торгівлі. Мовні і концептуальні картини світу. 2014. Вип. 50(2). С. 429-435. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mikks_2014_50%282%29__64
9. Туранли Ферхад. Тюркські джерела до історії України. К.: Видавництво Інституту української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України, 2010. 368 с.
10. Халимоненко Г.І. Тюркська лексична киба українського словника. Ч. 1. К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка. 2010. С. 363
11. Aksan D. Köktürkçeden bugüne Türkçede ödünçlemeler üzerine bir sözcük istastığı araştırması. Türk Dili, XXXVI/313.,1977. S. 344–347

12. Berthier P. V. Le français écorché. Paris: Librairie classique E. Belin, 1987. 363 c
13. Bertrand Georges Turquie, France : le voyage des mots. Hommes & migrations. 2009. № 1208. P. 100–104.
14. Bilgin M. Anlamdan anlatıma Türkçemiz. Ankara, 2002. 657 s.
15. Doğan Aksan. Anlambilim konuları ve Türkçenin anlambilimi. Ankara, 2005. – 232 s.
16. Doğan Mehmet. Büyük Türkçe Sözlük. İstanbul, 2005. 1426 s.
17. Erdem E. Osmanlı para sistemi ve taşış politikası: dönemselbir analiz. Bankacılar Dergisi, Sayı 56, 2006. C.10 – 27. URL: <http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Dergiler/Dokumanlar/56.pdf>.
18. Esenkova E. Türk dilinde Fransız tesiri. İstanbul : Matbaacılık A.Ş., 1959. 31 s.
19. Ferit Devellioğlu. Osmanlıca Türkçe Sözlük. Aydın Kitabevi-Ankara, 2013. s. 1732.
20. Çağdaş Türkçenin etimolojik sözlüğü. URL: <http://www.nisanyansozluk.com/.İmla kılavuzu>. Ankara: Türk dil kurumu yayınları, 1996. 443 s.
21. İzmir şivesi. <http://www.3harf.com/236360.html>.
22. Yaşar Avcı. Arapça kökenli Osmanlıca sözcükler. Van, 2006. s. 106.
23. Nişanyan Sevan. Sözlerin Soyağacı. Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü. 3.basım. Ankara. –724 s.
24. Tuğlacı Pars. Türkçede Anlamdaş ve Karşıt Kelimeler Sözlüğü.İstanbul: İnkılap Kitabevi, 140 s.
25. Nurcan Delen Karaağaç. A propos de quelques emprunts du français en turc. Editura Universitatii din Suceava. 2013. P. 108–122.
26. Sakine Ceylan. Les emprunts au français dans le vocabulaire turc et leurs rôles dans l'apprentissage du français langue étrangère. Thèse de maîtrise. Ankara, 2013. 226 p.
27. Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü. URL: <http://tdkterim.gov.tr/bati/>

28. Türkçe Sözlük. Hazırlayanlar: İsmail Parlatır, Nevzat Gözaydın, Hamza Zülfişar. Dokuzuncu baskı. Ankara: Türk dil kurumu yayınları, 1998. 2523 s.

29. Türkçe Sözlük. Hazırlayanlar: Hasan Eren, Nevzat Gozaydın, İsmail Parlatır, Talat Tekin, Hamza Zulfikar. Sekizinci baskı. Ankara: Turk dil kurumu yayınları, 1988. 1679 s.

30. Türkçe Sözlük. Hazırlayanlar: Mustafa Canpolat, Kemal Demiray, Semih Tezcan. Yedinci baskı. Ankara: Turk dil kurumu yayınları, 1983. 1353 s.

31. Yalım Özcan. Türkçede Yakın ve Karşıt Anlamlılar Sözlüğü. Ankara, 2006. 706 s.